

บริเวณวัดป่าเลไลยก์มีมณฑป ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นปางปาวเลไลยก์ขนาดใหญ่
ซึ่งนิยมสร้างกันทั่วไปในเขตกาญจนบุรี - สุพรรณบุรี

เมืองกาญจน์ บ้านขุนแผน

■ ปราณี กล้าส้ม

วรรณกรรมที่ได้รับความนิยมยกย่องว่าเป็นบทประพันธ์ที่สะท้อนสภาพภูมิศาสตร์ แนวคิด และชีวิตของคนไทยสมัยก่อน คงจะไม่มีเรื่องใดโดดเด่นเท่าขุนช้างขุนแผน ในหลายตอนได้พรรณนาถึงบ้านเมืองต่างๆ ที่มีอยู่จริง ไม่ว่าจะเป็นเมืองสุพรรณบุรีหรือเมืองกาญจนบุรี ไว้อย่างน่าสนใจ

สำหรับเมืองกาญจนบุรี สถานที่สำคัญที่กล่าวถึงก็คือเขาชนไก่ วัดส้มใหญ่ รวมทั้งยังปรากฏชื่อวัดนางพิม วัดขุนแผน ถ้าขุนแผน ถ้าขุนไกร แสดงให้เห็นอิทธิพลที่ยังคงมีอยู่มากในปัจจุบัน

จนมีผู้กล่าวว่า นอกจากเมืองสุพรรณบุรีแล้ว เมืองกาญจน์นี่เองที่เป็น “บ้านขุนแผน”

เมืองกาญจน์ใน ขุนช้างขุนแผน

ตามท้องเรื่องขุนช้างขุนแผน เรื่องเริ่มต้นขึ้นที่เมืองสุพรรณบุรีก่อน ต่อมาภายหลังจึงขยายขอบเขตออกไปยังกาญจนบุรี พิจิตร สุโขทัย และอื่นๆ

ฉากเมืองกาญจนบุรีเริ่มปรากฏตอนที่นางทองประศรีพาพลายแก้วหนีราชภัยไปอยู่ที่เขาชนไก่ หลังจากขุนไกรผู้พ่อถูกสั่งลงอาญาประหารชีวิต ถือเป็นการเดินทางผจญภัยครั้งแรกในวัยเด็กของพลายแก้ว

จนเมื่อพลายแก้วเติบโตใหญ่ อายุได้ ๑๕ ปี นางทองประศรีจึงได้พาไปบวชที่วัดส้มใหญ่ มีพระอาจารย์บุญเป็นผู้ถ่ายทอดวิชาให้ เมื่อพลายแก้วเรียนวิชาที่วัดส้มใหญ่จนหมดสิ้นแล้ว

ได้เดินทางไปศึกษากับพระอาจารย์มี แห่งวัดป่าเลไลยก์ เมืองสุพรรณบุรี อันเป็นจุดหักเหสำคัญของชีวิตวัยหนุ่ม จนทำให้ต้องตระกัลยาบากระหกระเหินเดินทางไปไกลแสนไกล มีเรื่องซังกหักสวาทเข้ามาเกี่ยวข้อง จนตัวเองแทบจะเอาชีวิตไม่รอด

เมืองกาญจนบุรีถูกกล่าวถึงอีกครั้งเมื่อคราวที่พลายแก้วเป็นแม่ทัพไปทำสงครามกับเมืองเชียงใหม่ หลังจากแต่งงานกับนางพิมได้เพียง ๒ วันเท่านั้น นับเป็นการเดินทางผจญภัยของชายชาติทหาร ซึ่งต้องมีทั้งความกล้าหาญและมีมือทางการรบ เมื่อพลายแก้วได้ชัยชนะกลับมา สมเด็จพระพันวษาจึงทรงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นขุนแผนแสนสะท้าน คู่มือไพร่ห้าร้อย นำหน้าที่รักษาหน้าด่านอยู่ชายแดนเมืองกาญจนบุรี

ต่อมา ในการรบกับเชียงใหม่ครั้งหลัง ขุนแผนและพลายงามบุตรชายเป็นแม่ทัพรบได้ชัยชนะกลับมาอีก สมเด็จพระพันวษาก็ทรงโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนบรรดาศักดิ์จากขุนแผนแสนสะท้านเป็นพระสุรินทรฤไชยมไหสุริย์ภักดี รังเมืองกาญจนบุรี ส่วนพลายงามให้เป็นจมีนไวยวรรณ หัวหมื่นมหาดเล็กฝ่ายขวา

สถานที่ในเมืองกาญจนบุรีที่ปรากฏในเรื่องขุนช้างขุนแผนยังมีตอนที่พลายงามถูกขุนช้างคิดทำร้าย จึงได้หลบหนีจากเมืองสุพรรณบุรี รอนแรมไปอยู่กับย่า คือนางทองประศรี ที่เมืองกาญจนบุรี โดยผ่านสถานที่ต่างๆ เช่น โคนผ้อง หนองสะพาน บ้านกะเหรี่ยง สถานที่เหล่านี้บางแห่งอาจเปลี่ยนชื่อไปแล้ว บางแห่งไม่ปรากฏในแผนที่ สอบถามชาวเมืองกาญจน์ก็ไม่ทราบว่ายู่แห่งใด ดังนั้นในบทความนี้จึงจะขอลำถึงเฉพาะเท่าที่ยังปรากฏในปัจจุบัน และมีข้อมูลพอกล่าวถึงได้ เช่น เมืองกาญจนบุรี เขาชนไก่ วัดส้มใหญ่ ตลอดจนสถานที่สำคัญที่คนในท้องถิ่นพยายามผูกโยงเข้ากับเรื่องขุนช้างขุนแผน เช่น แท่นขุนแผน สระนางพิม สระน้ำมนต์อาจารย์คง เป็นต้น

ก้าวเข้าสู่เมืองกาญจน์

ประวัติความเป็นมาของเมืองกาญจนบุรีสืบย้อนไปได้ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ โดยได้ค้นพบโบราณวัตถุประเภทเครื่องมือหินกะเทาะแบบต่างๆ ขวานหินขัด ตลอดจนภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในหลายบริเวณ

เมื่อเข้าสู่สมัยทวารวดี ก็ได้พบหลักฐานโบราณสถานและโบราณวัตถุที่เมืองโบราณพงตึก อำเภอท่ามะกา ที่สำคัญได้แก่ตะเกียงสำริดแบบโรมันซึ่งมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๖ เข้าใจว่าช่วงนี้ พวกพ่อค้าอินเดียเริ่มติดต่อกับดินแดนภาคกลางของประเทศไทย โดยลงเรือมาขึ้นบกที่พม่า แล้วเดินทางผ่านเส้นทางด่านพระเจดีย์สามองค์มาตามลำน้ำแควน้อย ตัดเข้าสู่ลำน้ำแควใหญ่และแม่กลองตามลำดับ เพื่อติดต่อกับ

เมืองแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา

นอกจากนี้ ยังพบเจดีย์สมัยทวารวดีที่บ้านวังปะโท ตำบลปรังเผล อำเภอลำลูกเกด ซึ่งปัจจุบันเป็นพื้นที่อ่างเก็บน้ำเขื่อนเขาแหลม เจดีย์สมัยทวารวดีที่บ้านท่าหวี ริมน้ำแควใหญ่ ตำบลลาดหญ้า อำเภอเมือง ซึ่งพบพระพิมพ์จำนวนมาก สันนิษฐานว่าที่นี้คงเป็นชุมชนเล็กๆ ซึ่งตั้งอยู่บนเส้นทางคมนาคมสำคัญ

ต่อมาในสมัยลพบุรี ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๘ ปรากฏศิลปะแบบขอมที่ปราสาทเมืองสิงห์ ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำแควน้อย ในเขตอำเภอบางแพ เป็นศาสนสถานในศาสนาพุทธมหายาน สร้างด้วยศิลาแลง พบประติมากรรมพระพุทธรูป เทวรูป และโบราณวัตถุประเภทเครื่องปั้นดินเผาจำนวนมาก

ในสมัยอยุธยา กาญจนบุรีเป็นเมืองหน้าด่านที่สำคัญ เพราะมีเขตแดนติดต่อกับพม่า โดยมีเทือกเขาตะนาวศรีเป็นเส้นกันอาณาเขต ในสงครามระหว่างไทยกับพม่าตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์นั้น ถึงแม้พม่าจะใช้เส้นทางเดินทัพหลายสาย เช่น ด้านแม่ละเมา อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ด้านสังขบุรี อำเภอเมือง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แต่เส้นทางที่พม่าใช้มากที่สุดคือเส้นทางกาญจนบุรี ซึ่งมี ๒ ทาง คือด่านบ้องตี้ อำเภอไทรโยค เส้นทางนี้ใช้น้อย เพราะทุรกันดาร อีกเส้นทางหนึ่งคือด่านเจดีย์สามองค์ อำเภอสังขละบุรี ใช้ในศึกสงครามหลายครั้ง เนื่องจากใช้ระยะเวลาเดินทางเพียง ๑๕ วัน ก็เข้าถึงกรุงศรีอยุธยา

เริ่มตั้งแต่สงครามไทยรบพม่าครั้งแรกในสมัยอยุธยา พ.ศ.๒๐๘๑ คราวสมเด็จพระนเรศวรมหาราชชนช้างชนะพระมหาอุปราชาเมื่อ พ.ศ.๒๑๓๕ มาจนถึงสงครามเก้าทัพ ในสมัยรัตนโกสินทร์ก็ล้วนใช้เส้นทางนี้ทั้งสิ้น

ในสมัยก่อน เมืองกาญจนบุรีเป็นเสมือนชุมทางสินค้า มีการขนถ่ายสินค้าด้วยเรือขนาดเล็กจากเมืองราชบุรีขึ้นไปตามลำน้ำแม่กลองจนถึงเมืองกาญจนบุรี นอกจากนั้นยังมีการค้าขายทางบก จากกรุงศรีอยุธยาผ่านสุพรรณบุรีไปยังเมืองกาญจนบุรีเก่าที่เขาชนไก่ บริเวณนี้พบเศษเครื่องสังคโลกจากสุโขทัย เครื่องเคลือบดินเผาจากจีนและซากโบราณสถานพระปรารักษ์ วัดร้างซึ่งตั้งชื่อตามท้องเรื่องขุนช้างขุนแผน เช่น วัดขุนแผน วัดนางพิม วัดป่าเลไลยก์ ตลอดจนเขาชนไก่และโบราณสถานเล็กๆ บนยอดเขา

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการสร้างกำแพงเมืองล้อมรอบเมืองกาญจนบุรีอย่างมั่นคง ทั้งยังตั้งหัวเมืองหน้าด่านขึ้นอีกหลายแห่ง และเมื่อมีการจัดรูปแบบการปกครองประเทศใหม่เป็นมณฑลเทศาภิบาลในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมืองกาญจนบุรี

ศาลเจ้าพ่อเขาชนไก่ อยู่บริเวณเชิงเขาชนไก่
เป็นที่เคารพสักการะของชาวเมืองกาญจนบุรีและประชาชนทั่วไป

ถูกโอนมาขึ้นกับมณฑลราชบุรี ด้วยความมั่งคั่งตามธรรมชาติ
ของห้วยน้ำลำธารป่าเขาสำเนาไพรของเมืองกาญจน์ จึงเป็น
ที่เสด็จประพาสของพระมหากษัตริย์และเจ้านายอยู่บ่อยครั้ง

จากเขาชนไก่ถึงถ้ำขุนแผน

เขาชนไก่ตั้งอยู่ที่ตำบลลาดหญ้า อำเภอเมือง เป็นเขา
เดี่ยว สูงประมาณ ๒๐๐ เมตร ด้านบนเป็นที่ราบกว้างประมาณ
๖ เมตร ยาว ๑๒ เมตร มีหินก้อนอยู่รอบๆ บริเวณ ลักษณะ
เป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า ตรงกลางลานมีเสาหินกลมอยู่หลักหนึ่ง
มีรอยข่วนเหมือนผูกเชือก ชาวบ้านเชื่อกันว่าลานนี้คือสถานที่
พลายแก้วใช้สำหรับเล่นชนไก่ และเสาหินนั้นคือหลักผูกไก่น

ภูเขาลูกนี้จึงได้ชื่อว่าเขาชนไก่

บริเวณเขาชนไก่ได้พบเครื่องมือหินกะเทาะหลายแบบ
ทำให้ทราบว่าเป็นแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์
นอกจากนี้ยังพบโซ่คล้องช้าง ลูกปัดแก้ว แหวนทองหุ้มพลอย
ซึ่งเป็นหลักฐานสมัยประวัติศาสตร์ด้วย เชื่อกันว่าในช่วง
เหตุการณ์สงครามเก้าทัพ กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท
ซึ่งเป็นแม่ทัพใหญ่ฝ่ายไทย ใช้เขาชนไก่เป็นที่ตั้งบัญชาการรบ
ที่ทุ่งลาดหญ้า ด้วยมีความเหมาะสมทางยุทธศาสตร์หลาย
ประการ เช่น มีลำน้ำแควใหญ่ไหลผ่านทางทิศใต้ ลำตะเพินไหล
ทางทิศตะวันตก มีภูเขารอบปราการธรรมชาติ และจากบริเวณ
นี้สามารถมองเห็นค่ายทั้งของไทยและพม่าได้เป็นอย่างดี

ในเรื่องขุนช้างขุนแผนได้กล่าวว่า ญาติทางฝ่ายขุนไกร
บิดาของขุนแผนนั้น ตั้งบ้านเรือนอยู่ในละแวกเขาชนไก่ ดัง
ความว่า

แม่ลูกไปถึงบ้านกาญจนบุรี
ทอประศรีบอกลูกว่าพ่อเอ๋ย

ศาลพระยากาญจนบุรี วัดป่าเลไลยก์ ตำบลลาดหญ้า กาญจนบุรี

ในเมืองนี้มีคนที่คุ้นเคย
แล้วเดินเลยได้ถามเนื้อความไป
ด้วยผิวเคยบอกเล่าแต่เก่าก่อน
ว่ามีญาติอยู่ตอนเขาชนไก่
ครั้นไปพบพวกพ้องของขุนไกร
เขาก็ทำเรือนให้มีได้ซ้ำ

ปัจจุบัน เขาชนไก่เป็นค่ายฝึกนักศึกษาวิชาทหารของ
กรมการรักษาดินแดน

ตั้งแต่เขาชนไก่ลงมาถึงบ้านลาดหญ้าเป็นพื้นที่ราบอัน
อุดมสมบูรณ์ ด้านหนึ่งของเขาชนไก่มีถ้ำขนาดใหญ่ เรียกว่า
ถ้ำขุนแผน เล่ากันว่าขุนแผนนำกุมารทองมาขังในถ้ำนี้ ปัจจุบัน
ชาวบ้านยังคงเชื่อในเรื่องนี้อยู่ จะเห็นว่ายังมีการเข้าทรงขุนแผน
เพื่อรักษาผู้เจ็บไข้ได้ป่วย และผู้ที่เดือดเนื้อร้อนใจในเรื่องต่างๆ

บริเวณเชิงเขาชนไก่เป็นที่ตั้งของศาลเจ้าพ่อเขาชนไก่
เป็นอนุสรณ์สถานที่ชาวเมืองกาญจน์ร่วมกันสร้างไว้เมื่อ
ประมาณปี พ.ศ. ๒๔๘๖ เพื่อระลึกถึงวีรบุรุษขุนแผนผู้กล้า ศาล
นี้ประกอบด้วยพ่อบุญเขาชนไก่ ซึ่งคงจะหมายถึงขุนแผน และ
พ่อบุญขุนไกร ซึ่งเป็นบิดาของขุนแผน

เดิมศาลนี้เป็นเพียงศาลไม้เล็กๆ ต่อมาได้มีการร่วมแรง
ร่วมใจระหว่างเจ้ากรมการรักษาดินแดน ส่วนราชการ และ
พ่อค้าประชาชน ทำการสร้างศาลขึ้นใหม่เป็นศาลทรงไทย
งดงาม เมื่อราวปี พ.ศ. ๒๕๓๗ โดยย้ายตัวศาลขึ้นมาบนเนิน
ห่างจากถนนใหญ่ ผู้ที่ขับรถผ่านไปมามักจะกดแตรแสดง
ความเคารพพ่อบุญ ขอให้ช่วยคุ้มครองให้การเดินทางเป็นไป
โดยสวัสดิภาพ

ผู้ที่เจ็บป่วยหรือมีเรื่องเดือดร้อนก็มักจะมาบนขอ ถ้า
ได้ตามที่ขอไว้ก็ต้องมาแก้บนด้วยหมูเห็ดเป็ดไก่ เหล้า ฯลฯ

แล้วแต่ว่าบนไว้ด้วยอะไร

ห่างจากเขาชนไก่ไม่มากนัก ก็คือเมืองกาญจนบุรีเก่า
สำรวจพบสระน้ำ ซากโบราณสถาน วัดร้างหลายวัด ใน
จำนวนนี้มีวัดที่ตั้งชื่อตามท้องเรื่องขุนช้างขุนแผน ได้แก่วัด
กาญจนบุรีเก่า (วัดนางพิม) วัดขุนแผน วัดป่าเลไลยก์ วัด
เหล่านี้เป็นวัดร้าง สร้างมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ปัจจุบัน
เหลือเพียงร่องรอยซากโบราณสถานให้เห็น เช่น เจดีย์ มณฑป
พระปรารักษ์ ฯลฯ โดยกรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนไว้เป็น
โบราณสถานของชาติแล้ว

ความศรัทธาและความเชื่อที่มีต่อสถานที่นี้อาจสังเกต
ได้จากร่องรอยดอกไม้ รูปเทียนจำนวนมากที่ผู้คนนำเข้าไป
สักการะศาลพระยาแก้วนบุรี (หมายถึงขุนแผน) ที่วัดป่า-
เลไลยก์

ตามรอยขุนแผนที่บ้านหนองขาว

บ้านหนองขาวตั้งอยู่ในเขตเมืองกาญจนบุรีต่อกับ
สุพรรณบุรี จากประวัติศาสตร์ท้องถิ่นซึ่งบันทึกไว้ในสมุดฝรั่ง
บนกฎเจ้าอาวาสระบุว่า หลังกองทัพพม่าได้แตกพ่ายหนีไป
จากเขตประเทศไทย ในราวปี ๒๓๑๐ สมัยรัชกาลพระเจ้า-
ตากสินครองราชสมบัติ ราษฎรจากบ้านดงรัง (อันมีวัดใหญ่
เป็นวัดประจำหมู่บ้าน) และบ้านดอนกระเตื้อง (อันมีวัดโบสถ์

เป็นวัดประจำหมู่บ้าน) ที่เหลือรอดจากสงครามได้รวมตัวกัน
มาตั้งบ้านใหม่เป็นบ้านหนองขาว

ในหนังสือไทยรบพม่า พระนิพนธ์ของสมเด็จพระ-
พระยาดำรงราชานุภาพปรากฏชื่อดงรังหนองขาว เล่าถึง
เหตุการณ์สงครามครั้งเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ ว่า

“...ฝ่ายกองทัพพม่าที่ยกเข้ามาทางด้านพระเจดีย์สาม
องค์มาถึงเมืองกาญจนบุรีพบกองทัพพระพิเรนทรเทพเจ้า
กรมตำรวจ มีจำนวนพล ๓,๐๐๐ ตั้งรักษาเมืองอยู่ พม่ามาก
กว่าก็ตีกองทัพพระพิเรนทรเทพแตกยับเยิน พม่าจึงยกตาม
เข้ามาถึงลำน้ำราชบุรี มาตั้งค่ายอยู่ที่ตำบลลูกแกแห่งหนึ่ง
ตำบลดอกละออมแห่งหนึ่ง ข้ามปากมาตั้งค่ายที่ดงรังหนองขาว
อีกแห่งหนึ่ง”

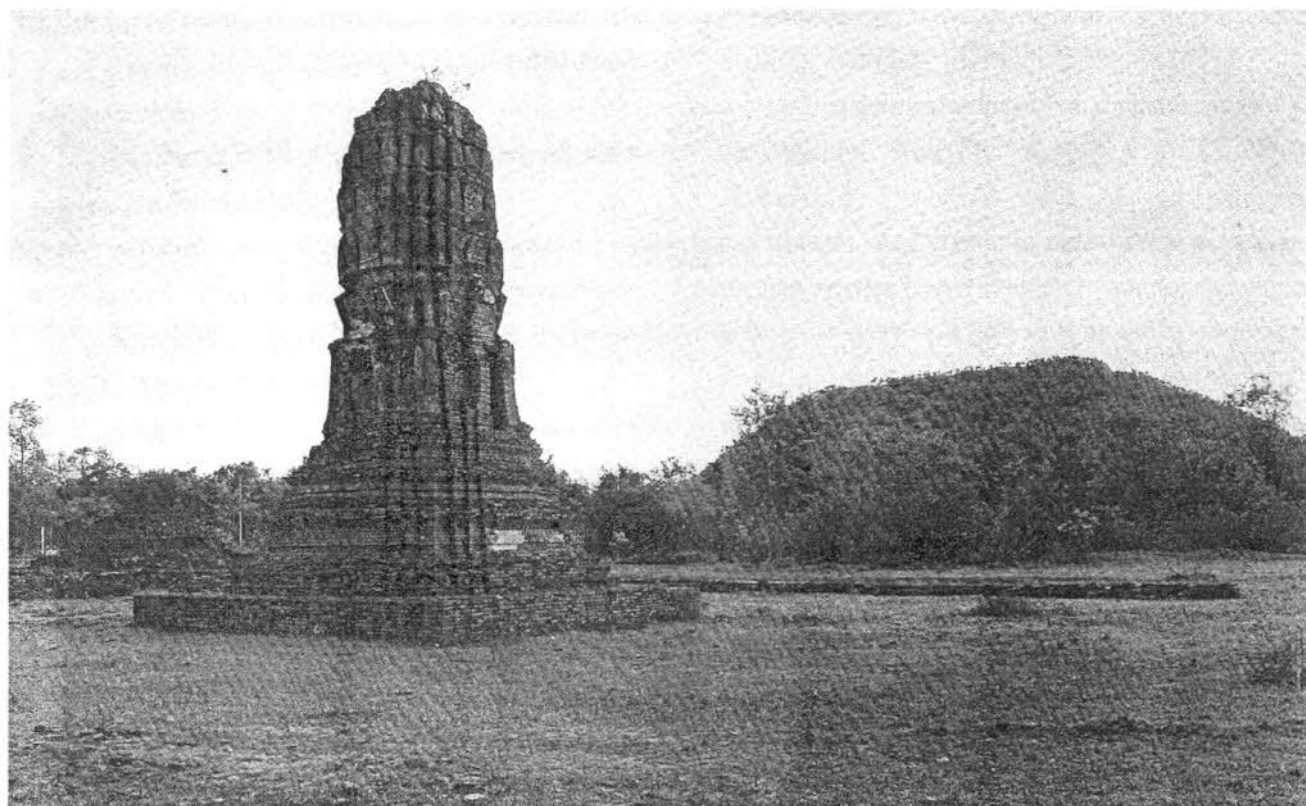
บ้านหนองขาวมีเรื่องเล่าถึงสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง
ขุนช้างขุนแผนหลายแห่ง เช่น วัดส้มใหญ่ แทนขุนแผน สระ-
นางพิม เป็นต้น

วัดส้มใหญ่ หรือวัดใหญ่ดงรัง อยู่ห่างจากเขาชนไก่
ประมาณ ๒๐ กิโลเมตร วัดนี้มีสระน้ำขนาดใหญ่ถูกทิ้งร้างไว้
นาน สมัยที่จะสร้างโรงเรียนประจำหมู่บ้าน เมื่อราว พ.ศ.๒๔๗๔
นั้น ชาวบ้านได้อาศัยอิฐเก่าจากที่นี่

วัดใหญ่ดงรังเป็นวัดร้างอยู่นานหลายปี ต่อมาในราวปี
พ.ศ.๒๕๒๘ พระอาจารย์คณิง หิริจิตโตมา พระภิกษุที่อุทิศ

เขาชนไก่ ตั้งอยู่ที่ตำบลลาดหญ้า อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี
เป็นที่ตั้งบ้านเรือนของนางทองประศรี มารดาของขุนแผน เล่ากันว่าขุนแผนเคยขึ้นไปเล่นชนไก่บนเขานี้

ปราสาทสมัยอยุธยา ที่วัดขุนแผน วัดนี้เป็นวัดขนาดใหญ่ ตั้งอยู่ห่างจากวัดป่าเลไลยก์ลงมาทางตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ ๕๐๐ เมตร
เมื่อ พ.ศ.๒๕๓๒ กรมศิลปากรได้เข้ามาขุดแต่งและบูรณะขึ้นใหม่

จากไทรโยคได้มาปักกลดพักอยู่ที่วัดร้างแห่งนี้ ท่านและชาวบ้านส่วนหนึ่งเชื่อว่า สถานที่แห่งนี้น่าจะเป็น “วัดส้มใหญ่” ตามท้องเรื่องขุนช้างขุนแผน ชาวบ้านผู้มีจิตศรัทธาจึงอาราธนาให้ท่านเป็นผู้นำในการบูรณะวัดขึ้นใหม่อีกครั้ง

ในขณะเดียวกัน ชาวบ้านบางส่วนเล่าถึงที่มาของชื่อวัดแห่งนี้ว่า แต่เดิมมีต้นส้มมะขามขนาดใหญ่อยู่ต้นหนึ่ง ซึ่งเชื่อกันว่ามีนางไม้สิงสถิตอยู่ จึงเรียกชื่อวัดนี้ว่า “วัดส้มใหญ่”

วัดแห่งนี้มีโบราณสถานที่น่าสนใจ คือ หอระฆังเก่าหน้าวัด ซึ่งกรมศิลปากรได้เคยสำรวจไว้ในโครงการสำรวจขึ้นทะเบียนโบราณสถานเร่งด่วน เมื่อปี พ.ศ.๒๕๓๑

ในเรื่องขุนช้างขุนแผนกล่าวถึงตอนที่นางทองประศรีพาพลายแก้วไปบวชเณรที่วัดส้มใหญ่ ซึ่งมีพระอาจารย์บุญเป็นสมภารไว้ว่า

อันสมภารที่ชำนาญในทางใน

ท่านชรั่ววัดส้มใหญ่แลศศิครัน

ยังมีนิทานท้องถิ่นเรื่องหนึ่งเล่าสืบกันมาว่า ช่วงที่พลายแก้วบวชเป็นสามเณรอยู่ที่วัดส้มใหญ่นั้น ได้เดินทางไปบิณฑบาตถึงวัดป่าเลไลยก์ เมืองสุพรรณบุรี โดยใช้คาถาอาคมย่นระยะการเดินทาง เมื่อกลับจากบิณฑบาตได้มานั่งพลอดรักกับนางพิม แท่นที่นั่งนั้นจึงได้ชื่อว่า “แท่นขุนแผน” ปัจจุบัน

อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของบ้านหนองขาว

ข้างๆ แท่นขุนแผนมีสระน้ำแห่งหนึ่ง เรียกว่า “สระนางพิม” ตามตำนานเล่าว่าในช่วงที่นั่งพลอดรักกันบนแท่นนั้นด้วยความเขินอาย ทั้งสองจึงใช้มือคุ้ยดินจนกระทั่งเกิดเป็นสระดังกล่าว

ในอีกทางหนึ่งก็มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับสถานที่บริเวณนี้ว่าเป็นสระน้ำที่ดาบ้อง เจ้าของที่ดินเดิม ขุดไว้เป็นทานให้แก่คนเดินทางที่ผ่านไปมา และยังปลูกศาลาพักร้อนไว้ข้างๆ อีกด้วย แต่ปัจจุบันก็แทบจะไม่เหลือคนที่รู้จักสระดาบ้อง แล้ว

บริเวณนี้ได้พบโบราณวัตถุเป็นจำนวนมาก และเมื่อชาวบ้านไถพื้นที่เพื่อทำนาก็ยังพบหม้อไห แหวน กระดุกซึ่งมีสภาพแตกหักอยู่ใต้ผืนนาเต็มไปหมด

ด้วยความเชื่อดังกล่าว ผนวกกับความศรัทธาในพุทธศาสนา และความเคารพบรรพบุรุษ เมื่อมีการทำบุญครั้งใดชาวบ้านก็ไม่ลืมกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้ผู้เป็นเจ้าของที่ดินที่ล่วงลับไปแล้วทุกครั้ง

ยังมีสระน้ำอีกแห่งหนึ่งชื่อ “สระน้ำมนต์พระอาจารย์คง” ตัวสระตั้งอยู่ในเขตโรงเรียนมัธยมประจำตำบล ซึ่งเชื่อกันว่าเดิมเป็นพื้นที่ของวัดโบสถ์ (ร้าง) คนเฒ่าคนแก่เล่าว่าที่สระน้ำแห่งนี้มีงูใหญ่เฝ้าอยู่ เดิมกว้างและลึกมาก เดียวนี้ถูกถมดิน

จนเล็กลงไป เชื่อกันว่าในสมัยก่อนพวกที่ต้องออกรบมักมา
เอาน้ำที่สระนี้ไปให้พระอาจารย์คงทำนํ้ามนต์มาอาบเพื่อความ
อยู่ยงคงกระพัน

ปัจจุบันสระแห่งนี้กลายเป็นเพียงที่ตั้งศาลาพักร้อนของ
ครูโรงเรียนวัดโบสถ์เท่านั้น

นอกจากนี้ รอบๆ บ้านหนองขาวยังมีสถานที่อื่นๆ เช่น
เขาแก้ว เชื่อว่าเป็นสถานที่บวชของสามเณรแก้ว

ขั้วเขาเสียบ เชื่อว่าเป็นสถานที่ที่เอาตัวขุนไกรมาตัด
หัวเสียบประจาน อยู่เลยเขาแก้วไปไม่มากนัก

ช่องกระทิง ช่องกวาง ช่องควาย ช่องเขาสามช่องที่ตั้ง
อยู่เรียงกัน เชื่อว่าขุนไกรเคยมาล่าสัตว์ หรือข้ามผ่านช่องทาง
เหล่านี้ ช่องควายเป็นช่องที่เล็กที่สุด แม้กระทั่งรถยนต์ก็ไม่สามารถ
แล่นผ่านได้ เชื่อกันว่าเป็นช่องที่ขุนไกรไล่ควายแล้ว
ควายไม่ยอมเข้าคอก

ถ้าขุนไกร เป็นถ้าสูง มีช่องทางให้ลงไปด้านล่างได้ เชื่อ
ว่าขุนไกรเคยมาอาศัยอยู่ที่นี่ ปัจจุบันมีสำนักสงฆ์วัดเขาถ้ำ
อยู่บริเวณเชิงเขา มีศาลขุนไกรและรูปปั้นขุนไกรสะพายดาบ
นั่งคุกเข่าอยู่ด้วย

ชาวบ้านบางส่วนเล่ากันอีกทำนองหนึ่งว่า ถ้ำนี้เป็นของ
“ท้าวขุนพรหมไกรลาส” ทหารสมัยอยุธยาซึ่งล่าทัพมาจากที่อื่น
และได้พานางสีจันมาตายที่ถ้ำนี้ คนที่เชื่อเรื่องเล่านี้ยืนยันว่า
ที่เคยได้ยินได้ฟังพ่อแม่เล่ามาไม่เคยมีใครเรียกชื่ออื่นนอกจาก
“ปู่ไกร” จนในช่วงไม่กี่ปีมานี้ที่มีครูในท้องถิ่นมาสอบถามข้อมูล
ชื่อ “ขุนไกร” จึงได้ปรากฏขึ้นอย่างชัดเจน

ปัจจุบัน ผู้ที่เล่าถึงสถานที่ต่างๆ ซึ่งพอจะผูกโยงเรื่อง
ราวได้มักเป็นผู้สูงอายุที่ผูกพันกับป่ามาก่อน หรือไม่กี่เป็น
เจ้าของที่ดินเท่านั้น

ถิ่นนี้มีกะเหรี่ยง

ชาวกะเหรี่ยงเป็นชนเผ่าดั้งเดิมที่อพยพโยกย้ายมาอยู่
เป็นชุมชนเล็กๆ ตามภูเขาตะเข็บชายแดนไทย - พม่า มี
กระจายอยู่แถบเชิงใหม่ กาญจนบุรี ราชบุรี เพชรบุรี หนังสือ
อักขราภิธานศรับท์ของหมอบรัดเลย์ อธิบายคำว่า “กะเหรี่ยง”
ไว้ว่า “คนชาวป่าไว้ผมเป็นจอม นุ่งผ้าห่มผ้าคล้ายกับมอญ”
สถานะของกะเหรี่ยงในสายตาของคนไทยคงเป็นเพียงชาว
ป่าดงที่อยู่ขอบรอบนอกสุดของพระราชอาณาจักรเท่านั้น

เมืองกาญจนบุรีมีชุมชนกะเหรี่ยงอยู่ทั่วไป โดยเฉพาะ
ทางแถบลำนํ้าแควน้อย แควใหญ่ ไปจนถึงด้านเจดีย์สามองค์

ในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเมื่อยังมีสงครามไทย -
พม่า กองทัพไทยก็ใช้ชาวกะเหรี่ยงเป็นกองสอดแนมระวังด่าน
และคอยส่งข่าวทัพข้าศึก

ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มี

การแต่งตั้งชาวกะเหรี่ยงเป็นเจ้าเมืองท่าขนุน เมืองหน้าด่าน
ขนาดเล็ก พระราชทานนามว่าพระศรีสุวรรณคีรี

ครั้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
พระองค์เสด็จประพาสเมืองกาญจนบุรี ชาวกะเหรี่ยงมีโอกาส
ได้เข้าเฝ้าอย่างใกล้ชิดประมาณกว่า ๑๐๐ คน พวกกะเหรี่ยง
เหล่านี้จัดหาของป่าจำพวกเครื่องสมุนไพรและผลไม้ต่างๆ
มาถวาย พระองค์จึงทรงโปรดเกล้าฯ พระราชทานเสื้อสักหลาด
แก่นายกอง ปลัดกอง ส่วนภรรยานายกองก็โปรดพระราชทาน
ผ้าห่ม สมัยนี้กะเหรี่ยงนายกองได้รับบรรดาศักดิ์เป็นขุนพิ-
ทักษ์ไพรวันบ้าง เป็นหลวงพิทักษ์บรรพตบ้าง เป็นการตอบ
แทนความดีความชอบที่ได้กระทำไว้

ในเรื่องขุนช้างขุนแผน เมื่อครั้งที่ขุนแผนออกตระเวน
ด่านเมืองกาญจนบุรีนั้น คราวหนึ่งออกเดินทางหาของดีสาม
อย่าง คือดีดาบ ชื่อม้า หากุมาร ระหว่างเดินทางไปตามลำนํ้า
แควน้อย ก็ได้ผ่านบ้านกะเหรี่ยงด้วยเช่นกัน ดังข้อความที่ว่า

เที่ยวค้นคว้าวหาของที่ต้องอย่าง

นอนค้างไปตามตรอกซอกสิงขร

เข้าบ้านกะเหรี่ยงข่าละว้ามอญ

สู้ชอกซอนซุกซนเที่ยวค้นไป

นอกจากนี้ ยังมีฉากหมู่บ้านกะเหรี่ยงอันเป็นช่องโหว่
ของหมิ่นหาญ นายกองด่านกาญจนบุรี คุมทหารทั้งกองทำไ้
อยู่ในป่าบริเวณบ้านกะเหรี่ยง ทหารเหล่านี้เป็นกำลังสำคัญใน
การปล้นเงินตรา ช้างม้าวัวควายของชาวบ้าน บรรดาไพร่หนึ
มุลนาย หรือพวกลักขโมยหลบหนีเข้ามาในถิ่นนี้ หากเจ้าของ
ติดตามมาก็ต้องติดต่อหาล่าม หรือคนกลางมาเจรจาไถ่ถอนคืน
หรือตอนที่ปลายางมเดินทางรอนแรมไปหานางทองประศรีที่
กาญจนบุรี ได้เดินทางผ่านบ้านกะเหรี่ยง มีข้อความตอนหนึ่งว่า

เจ้าพลายเพลินเดินพลางตามทางเกวียน

ตลอดเลี่ยนลมเรื่อยเฉื่อยเฉื่อยมา

ถึงโคกข้องหนองสะพานบ้านกะเหรี่ยง

เห็นโรงเรียงไร่ฝ้ายทั้งซ้ายขวา

ซึ่งอาจเป็นหลักฐานให้เห็นได้ว่า ชุมชนกะเหรี่ยงใน
สมัยโบราณนั้นมีอาชีพปลูกฝ้าย

ตราบจนปัจจุบันก็ยังมีพวกกะเหรี่ยงที่ถูกผลักดันจาก
พม่าเข้ามาอยู่ในบริเวณลุ่มน้ำแควใหญ่ แควน้อย เกิดเป็น
ชุมชนกะเหรี่ยงหลายแห่ง

ถึงวันนี้ แม้ว่าเราจะไม่สามารถย้อนอดีตไปเห็นเหตุ-
การณ์ในประวัติศาสตร์ได้ แต่วรรณกรรมอันยิ่งใหญ่เรื่องนี้
ทำให้เรามีโอกาสรับรู้เหตุการณ์บ้านเมือง สภาพความเป็นอยู่
ของผู้คนในยุคต้นรัตนโกสินทร์ ชื่อสถานที่ที่ปรากฏเชื่อมโยง
กับเนื้อเรื่องขุนช้างขุนแผนดังได้กล่าวแล้ว แสดงให้เห็นว่า
ผู้คนในท้องถิ่นยังมีความเชื่อเรื่องขุนช้างขุนแผนอยู่ เรื่อง

บางเรื่องชาวบ้านก็เล่าได้ตรงตามเนื้อเรื่องอย่างแทบไม่มีผิดเพี้ยน บางเรื่องก็ยังมีเค้ามูลหลักฐานพอฟังขึ้นอยู่บ้าง แต่บางเรื่องก็ดูจะหาเค้าเงื่อนจากตัวบทได้กลางเลือนเต็มที

อาจกล่าวได้ว่า การรับรู้เรื่องขุนช้างขุนแผนของชาวบ้านส่วนใหญ่จะฟังและเชื่อตามผู้รู้ในท้องถิ่น หรือบางครั้งก็จากเอกสารของส่วนราชการหรือส่วนกลางที่ทำการศึกษาวิจัยเรื่องนั้นๆ ไว้แล้ว

เป็นไปได้ว่า บางครั้ง สิ่งที่ถูกตั้ง "ในท้องถิ่น" คือสิ่งที่ได้รับการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร หรือจากผลงานที่พวกเขาศรัทธาตนเอง

ขอขอบคุณ

คุณยายอยู่ แร่ครุฑ คุณป้าถนอม บุญชู คุณวิษญดา ทองแดง และผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเมืองกาญจนบุรีบ้านขุนแผนทุกท่าน

เอกสารอ้างอิง

กองบรรณาธิการวารสารศิลปากร. "เส้นทางเดินทัพโบราณในจังหวัดกาญจนบุรี" วารสารศิลปากร ปีที่ ๓๑ เล่ม ๑ (มีนาคม-เมษายน) ๒๕๓๐.

กาญจนบุรี. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สารคดี, ๒๕๔๒.

กาญจนบุรี. บริษัทสุรามหาราชจักรจำกัด (มหาชน) พิมพ์เป็นบรรณาการในงานพระกฐินพระราชทาน ณ วัดไชยชุมพลชนะสงคราม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

กาญจนาคพันธุ์. ภูมิศาสตร์วัดโพธิ์ เล่ม ๑. พระนคร: รวมสาส์น, ๒๕๐๖.

โครงการวิจัยและพัฒนาประชาคมจังหวัด: ร่วมสร้างวิสัยทัศน์ - กาญจนบุรี. นครปฐม: โรงพิมพ์สถาบันพัฒนาสาธารณสุขอาเซียน, ๒๕๕๒.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ. ไทยรบพม่า. พระนคร: บรรณาการ, ๒๕๑๕.

ปาลเลกซ์. เล่าเรื่องกรุงสยาม. แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร. กรุงเทพฯ: ก้าวหน้าการพิมพ์, ๒๕๒๐.

• วิญญู บุญยงค์. ตามรอยขุนช้างขุนแผน. กรุงเทพฯ: บริษัทคอมแพคพริ้นท์ จำกัด, ๒๕๔๒.

ศิลปากร, กรม. ทะเบียนโบราณวัตถุสถานที่ราชอาณาจักร. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาพระสุเมรุ, ๒๕๑๖.

—. โบราณสถานที่ยังมีได้ขึ้นทะเบียน เล่ม ๒. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๓๓.

—. เมืองกาญจนบุรีเก่า. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมาพันธ์จำกัด, ๒๕๓๔.

—. เสภาเรื่องขุนช้าง - ขุนแผน ฉบับหอสมุดแห่งชาติ. ธนบุรี: อมรการพิมพ์, ๒๕๑๐.

Kanchanaburi, the Home of Khun Phaen

Pranee Glumsom

The literary story of *Khun Chang Khun Phaen* is an important work reflecting the thoughts, lifestyle and important historical places that interesting enough really exist in the provinces of Suphan Buri and Kanchanaburi in the central region of Thailand. These places likely still have regional records of stories from the villages that have lasted up to the present.

The sites mentioned probably have geographical features similar to those in the stories such as "Chon Khai Hill" in the Muang district of Kanchanaburi. Locals say that it is the place where Khun Phaen came to play "Chon Khai" (Cock Fighting) as a youth. There is also a Khun Phaen cave where it is believed that Khun Phaen performed magic ceremonies. At the base there is still a shrine where villagers can pay respect to the spirit of Khun Phaen.

Not too far the west of Chon Khai Hill is old Kanchanaburi, an ancient settlement from the Ayutthaya period dating back to circa the 15th or 16th century. There are some ancient temples with prangs, assembly halls, and remains of walls. No one knew the names of these deserted temples so that the names of the characters from *Khun Chang Khun Phaen* were adopted during the last century. Until now we can find the names like Wat Khun Phaen, Wat Nang Pim and Wat Palelai around this area.

The names of the sites that still exist in Kanchanaburi naturally show the influence and popularity of the story which has been repeated in various forms and at various times through centuries up to today.